

Analiza wpływu warunków chłodzenia i smarowania na kształtowaną strukturę powierzchni

MAŁGORZATA SŁOMION, ANDRZEJ WOJCIECHOWSKI, MACIEJ MATUSZEWSKI, OLEG POLISHCHUK*

W artykule przedstawiono wstępną weryfikację wpływu cieczy chłodząco-smarującej lub jej braku na strukturę geometryczną powierzchni elementów maszyn poddanych obróbce skrawaniem. Do oceny jakości elementów obrabianych w różnych warunkach chłodzenia i smarowania, oprócz powszechnie stosowanych parametrów chropowatości, zaproponowano wykorzystanie stopnia izotropowości powierzchni. Stwierdzono przydatność tego parametru do wyznaczania charakterystyki struktury geometrycznej powierzchni.

Wprowadzenie

Funkcjonalne właściwości par kinematycznych, np. odporność na zużywanie, opory ruchu, trwałość zmęczeniowa, w dużym stopniu zależą od cech warstwy wierzchniej, a w szczególności od struktury geometrycznej powierzchni, która jest kształtowana podczas procesu wytwarzania. Dlatego istotne jest, aby w jak największym stopniu określić wpływ warunków i parametrów procesu technologicznego na te cechy. Struktura geometryczna powierzchni kształtowana w procesie wytwarzania, zależy w dużym stopniu od techniki obróbki, która z kolei determinuje rodzaj i kształt narzędzia, kinematykę procesu – ruch względny narzędzia i przedmiotu obrabianego, oraz warunki obróbki [4, 12].

Dzięki dużej uniwersalności i dokładności kształtowania, wśród obróbek ubytkowych najbardziej rozpowszechnione jest skrawanie oparte na modelu usuwania warstw materiału w formie wiórow przez ostrze skrawające narzędzia. Łączny udział obróbki skrawaniem w

przemśle maszynowym jest oceniany obecnie na ok. 50% i według prognoz Międzynarodowego Stowarzyszenia Badań Procesów Wytwórczych (CIRP) udział ten, chociaż malejący – jeszcze długo będzie znaczny. Wynika to ze zwiększających się możliwości stosowania skrawania i uzyskiwanych dużych dokładności [4].

Efekt oddziaływania wymuszeń kinematycznych widoczny jest głównie w strukturze geometrycznej powierzchni. Na rezultaty tych wymuszeń wpływają sposób oraz parametry obróbki. Od wartości parametrów oraz relacji między ruchami narzędzia i przedmiotu obrabianego zależą, m.in. kształt i rozmieszczenie śladów obróbki po każdej operacji technologicznej. Jak już wcześniej zasygnalizowano, stereometria powierzchni w dużej mierze wpływa na charakterystyki trybologiczne i cechy użytkowe par kinematycznych.

Podczas procesów obróbkowych na kształtowaną strukturę geometryczną powierzchni oddziałują również uży-

wane cieczy chłodząco-smarujące oraz ewentualne ich zanieczyszczenie. Wywierają one wpływ na trwałość ostrzy narzędzi skrawających, dokładność wymiarowo-kształtową obrabianych powierzchni przedmiotów, a także oddziałują na proces kształtowania wiórow i zjawiska występujące w strefie skrawania [6, 11].

Szkodliwe oddziaływanie wielu procesów technologicznych na środowisko, w tym zwłaszcza obróbki ubytkowej, implikuje dążenie do ograniczenia w jak największym stopniu lub całkowitego wyeliminowania czynników negatywnie wpływających na otoczenie pracy. W przypadku obróbki skrawaniem czynnikiem o największym znaczeniu ekologicznym jest stosowana ciecz chłodząco-smarująca. W ostatnich latach pomimo wielu zalet wynikających ze stosowania cieczy chłodząco-smarujących coraz częściej uznaje się je za czynnik niepożądany w procesie skrawania. Ocena taka wynika nie tylko ze względów ekonomicznych, gdyż szacuje się, że stosowanie cieczy obróbkowych stanowi prawie 20% ogółu kosztów wytwarzania, ale również z uwagi na aspekty ekologiczne i konieczność dostosowania się do coraz bardziej rygorystycznych przepisów związanych z ochroną środowiska i BHP. Składowanie i utylizacja

* Mgr inż. Małgorzata Słomion, Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy, Wydział Zarządzania, mgr inż. Andrzej Wojciechowski, ODEKA – Ośrodek Doskonalenia Kadr SIMP, Bydgoszcz, dr hab. inż. Maciej Matuszewski Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy, Wydział Inżynierii Mechanicznej, prof. Oleg Polishchuk, Narodowy Uniwersytet Techniczny, Chmielnicki, Ukraina.

zużytych cieczy obróbkowych stanowią również potencjalne zagrożenie dla środowiska naturalnego [5, 7].

Coraz większe znaczenie ze względów ekonomicznych, ekologicznych, technologicznych i ochrony zdrowia uzyskuje obróbka na sucho – bez stosowania cieczy chłodząco-smarującej. Jej wprowadzaniu również sprzyjają doskonalenie właściwości użytkowych nowych materiałów narzędziowych i powłok oraz zmiana konstrukcji obrabiarek i narzędzi. Podczas obróbki na sucho powstające ciepło gromadzi się w narzędziu, w materiale obrabianym i wiórach. Część tego ciepła bezpośrednio odprowadzana jest do otoczenia, a pozostała część jak najszybciej powinna być usunięta ze strefy skrawania. W konwencjonalnych metodach chłodzenia (na mokro) ciepło to usuwane jest wraz z cieczą chłodząco-smarującą. W obróbce na sucho następuje to poprzez zastosowanie narzędzia o odpowiednim kształcie, które w ten sposób częściowo przejmuje dotychczasowe funkcje cieczy chłodząco-smarującej [10, 13].

W obróbce na sucho funkcje realizowane przez ciecz chłodząco-smarującą oprócz narzędzia przejmuje również obrabiarka. Konstrukcja obrabiarki, a w szczególności układ przestrzeni roboczej, powinna przeciwdziałać oddziaływaniu ciepła zawartego w wiórach na dokładność obrabianego przedmiotu [3].

Obróbka na sucho ma wiele zalet: redukuje szoki termiczne, zmniejsza koszty związane z zakupem i eksploatacją cieczy obróbkowych, redukuje koszty systemu zasilania, wytwarzania i oczyszczania wiórów, zmniejsza koszty materiałowe,

ogranicza zagrożenia zdrowotne obsługujących pracowników, zmniejsza zanieczyszczenie otoczenia stanowiska pracy i środowiska naturalnego. Jednak z uwagi na warunki skrawania, w których często występuje duża adhezja wióra do narzędzia, intensywne zużycie ostrza czy deformacje cieplne przedmiotu obrabianego wykraczające poza tolerancje wymiarowo-kształtowe, możliwości całkowitego wyeliminowania cieczy obróbkowych ze wszystkich procesów technologicznych są ograniczone [8, 10, 13].

Kolejnym sposobem ograniczania ilości cieczy chłodząco-smarujących w procesie skrawania jest obróbka z minimalnym wydatkiem cieczy obróbkowej (MQL – *Minimum Quantity Lubrication*). Istota jej polega na doprowadzeniu w określonym czasie możliwie najmniejszej ilości płynu obróbkowego, najczęściej wynoszącej mniej niż $50 \text{ ml}\cdot\text{h}^{-1}$, jak najbliższej miejsca styku ostrza narzędzia z obrabianym materiałem. Metoda ta jest coraz częściej stosowana w praktyce przemysłowej, czemu sprzyjają rozwój materiałów narzędziowych i ich powłok, zwiększających wytrzymałość ostrza w trudnych warunkach skrawania, a także nowe rozwiązania konstrukcyjne obrabiarek, narzędzi i oprzyrządowania [1, 2, 5, 9].

Badania doświadczalne

W celu weryfikacji wpływu – bądź jego braku – warunków chłodzenia i smarowania podczas obróbki na kształtowaną strukturę geometryczną powierzchni przeprowadzono wstępne, uproszczone badania doświadczalne. Przeprowadzono je dla obróbki szlifowaniem jako dominującej obróbki wykończeniowej

przy następujących zmiennych niezależnych:

- obróbka bez udziału cieczy obróbkowej – na sucho (S),
- obróbka z minimalnym smarowaniem mgłą olejową przy wydatku $50 \text{ ml}\cdot\text{h}^{-1}$ (MQL),
- obróbka z konwencjonalnym chłodzeniem i smarowaniem 5% emulsją przy wydatku $4 \text{ dm}^3\cdot\text{min}^{-1}$ (E).

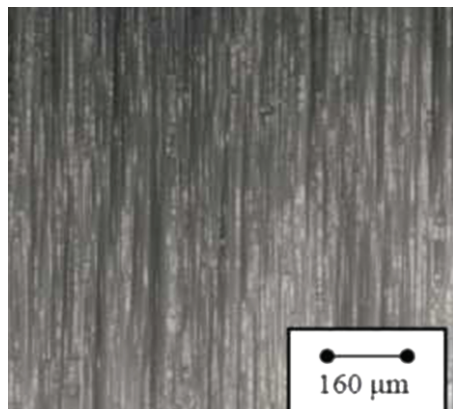
Kontrolowanymi wielkościami wyjściowymi były czynniki opisujące uzyskaną strukturę geometryczną powierzchni. Do czynników tych – poza powszechnie stosowanymi parametrami chropowatości (R_a , R_q) – zaliczono również stopień izotropowości tych struktur (I_z), który jest miarą uporządkowanego rozmieszczenia ukształtowania struktury.

Jako czynnik stałą przyjęto rodzaj materiału próbek – stal 102Cr6 o twardości 30 ± 2 HRC. Natomiast do niekontrolowanych, losowych czynników wejściowych – zakłóceń, zaliczono różnicowanie struktury powierzchni próbek wynikające z zakłóceń obróbki:

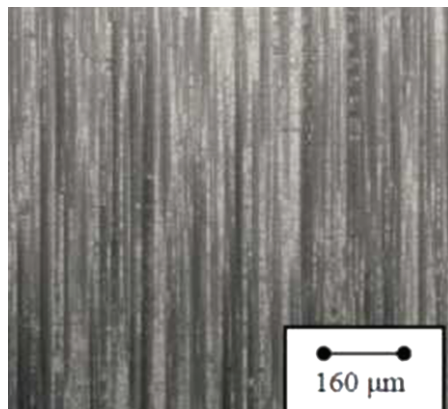
- geometrycznych spowodowanych geometrią ostrza (zużywanie narzędzia),
- kinematycznych wynikających z łańcucha kinematycznego, z odchyłek wykonawczych elementów tworzących ten łańcuch,
- dynamicznych wynikających z drgań spowodowanych, m.in. biciem elementów.

Na rys. 1 przedstawiono topografię powierzchni uzyskanych przy różnych warunkach chłodzenia i smarowania podczas szlifowania. Obrazy zostały

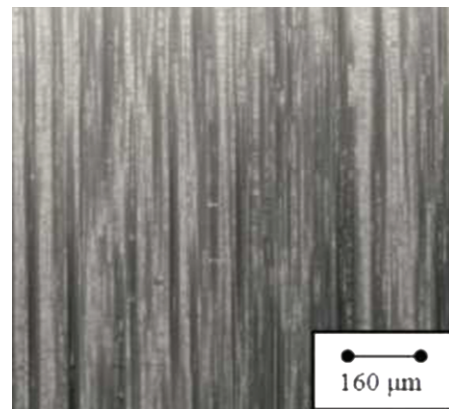
MQL

E

S

Rys. 1. Obrazy struktur powierzchni uzyskanych obróbkami przy różnych warunkach chłodzenia i smarowania: MQL, E – z udziałem emulsji, S – na sucho

Tabela 1. Zestawienie uśrednionych rezultatów badań dla różnych warunków obróbki związanych z ilością lub brakiem cieczy chłodząco-smarującej

Sposób chłodzenia i smarowania	Parametr chropowatości Ra, μm	Parametr chropowatości Rq, μm	Stopień izotropowości Iz, %
S	1,72	2,04	11,80
E	1,37	1,73	9,27
MQL	1,16	1,64	8,01

uzyskane poprzez skanowanie na maszynie pomiarowej Talyscan 150 Taylor Hobson, przy użyciu programu komputerowego TalyMap Expert. Obszar powierzchni skanowanej wynosił 3×3 mm przy próbkowaniu 0,05 mm.

Obrazy uzyskanych powierzchni nie pozwalają na szczegółową analizę jakościową. Wydaje się, że ze względu na kształt charakterystycznych elementów powierzchni są one takie same lub bar-

dzo podobne i były uzyskane w tych samych warunkach. Jednak po analizie ilościowej można rozróżnić uzyskane struktury powierzchni.

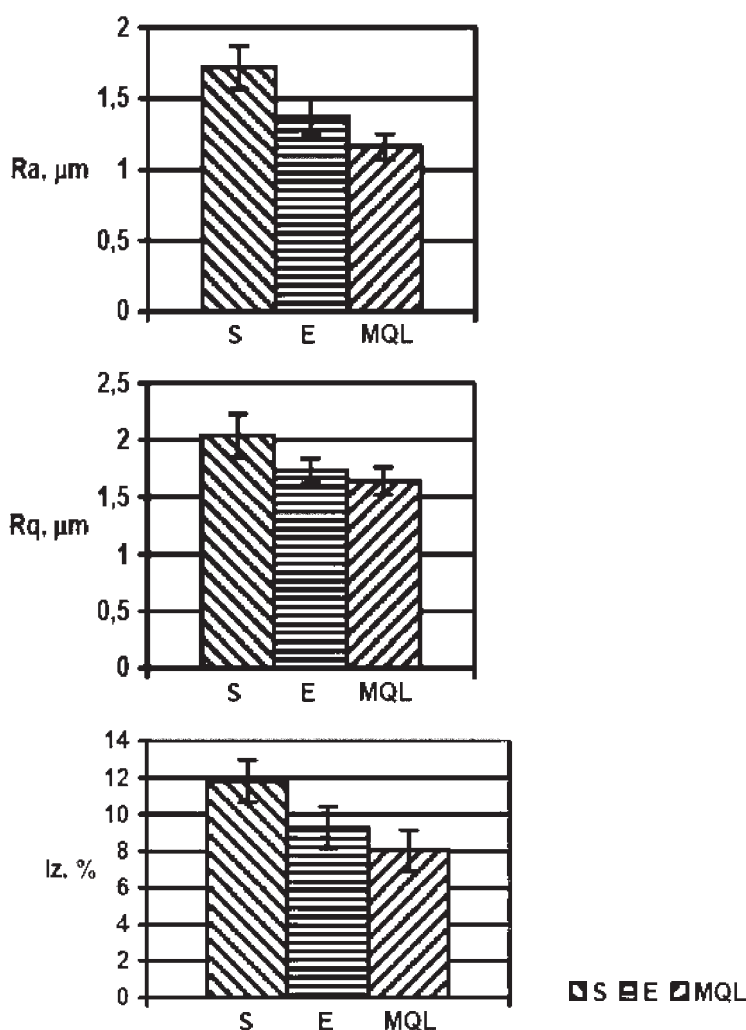
Badania związane z aspektem minimalnego chłodzenia i smarowania strefy obróbkowej przeprowadzono za pomocą urządzenia Minibooster II firmy Accu-Lube Manufacturing GmgH. Dozownik ten wytwarza mgłą olejową z mieszaniny powietrza i oleju roślinnego LB8000

firmy Accu-Lube o lepkości kinematycznej $37 \text{ mm}^2 \cdot \text{s}^{-1}$ w 40°C . W celu wytworzenia mgły olejowej doprowadzane jest sprężone powietrze (0,6 MPa), które przepływa przez generator częstotliwości. Jego zadaniem jest generowanie impulsów powietrza o określonej częstotliwości, wynikającej z wymaganych właściwości mgły olejowej. Wytworzone impulsy powietrza przepływają do pompy oleju, która w zależności od ustawionego skoku cylindra pobiera określoną ilość oleju ze zbiornika i przesyła ją, zgodnie z ustaloną częstotliwością impulsów powietrza, do komory mieszania. Doprowadzone w ten sposób do komory mieszania powietrze powoduje atomizację oleju i wytworzenie mgły olejowej, która następnie kierowana jest do zbiornika oleju. Zmagazynowana w tym zbiorniku mgła olejowa przepływa następnie węzłem do dysz dozujących ją do strefy obróbkowej.

W tabeli 1 przedstawiono uzyskane rezultaty dla obróbki na sucho (S), z konwencjonalnym chłodzeniem i smarowaniem emulsją (E) oraz z minimalnym chłodzeniem i smarowaniem mgłą olejową (MQL).

Na rysunku 2 przedstawiono graficznie rezultaty przeprowadzonych badań.

Na podstawie przedstawionych rezultatów badań można stwierdzić, że sposób chłodzenia i smarowania wpływa na konstytuowaną strukturę geometryczną, a więc również na cechy użytkowe elementów pary kinematycznej. W przypadku obróbki MQL uzyskuje się najmniejsze wartości parametrów opisujących ukonstytuowaną strukturę powierzchni. Największe wartości występują natomiast w przypadku obróbki na sucho. Dla obróbki z chłodzeniem i smarowaniem konwencjonalną emulsją, kontrolowane parametry przyjmują wartości pośrednie. Taki charakter zmian zaobserwowano dla wszystkich ocenia-

Rys. 2. Wpływ sposobu chłodzenia i smarowania na strukturę geometryczną powierzchni opisaną kolejno: parametrem Ra, parametrem Rq oraz stopniem izotropowości Iz

nych parametrów opisujących strukturę powierzchni. Z wykresów wynika również, że wartości ocenianych wielkości, w przypadku udziału w obróbce cieczy lub mgły są do siebie zbliżone, a dla obróbki na sucho wartości są wyraźnie większe.

Podsumowanie

Przedstawione wyniki badań potwierdziły, że metoda chłodzenia i smarowania ma wpływ na strukturę obrabianej powierzchni, a więc również na jej cechy funkcjonalne. Ponieważ badania eksperymentalne zweryfikowały ogólnie wpływ ilości płynu chłodząco-smarującego na strukturę konstituowanej powierzchni, należałoby przeprowadzić bardziej szczegółowe badania doświadczalne, w których zarówno zbiór i zakres zmiennych niezależnych jak i zależnych byłby rozszerzony. Zbiór zmiennych niezależnych powinien zawierać wszystkie zidentyfikowane czynniki, które wpływają na konstituowanie się technologicznej warstwy wierzchniej. Zestaw zmiennych zależnych należałoby

również uzupełnić o inne parametry charakteryzujące strukturę powierzchni.

Literatura

- [1] Benes J.: Cutting the coolant. *American Machinist* No. 8/2007, p. 36.
- [2] Dyrbuś G.: Obróbka z minimalnym smarowaniem. *Pr. Nauk. Katedry Budowy Maszyn Politechniki Śląskiej* nr 2/1998, s. 135–140.
- [3] Giessler J.: Cut and dried technology. *Machinery* No. 162/2004, pp. 6–7.
- [4] Grzesik W.: Podstawy skrawania materiałów metalowych. WNT, Warszawa 1998.
- [5] Hussain M.I., Taraman K.S., Filipovic A.J., Garrn I.: Experimental study to analyse the workpiece surface temperature in deep hole drilling of aluminium alloy engine blocks using MQL technology. *J. Achiev. Mater. Manuf. Eng.* No. 2/2008, pp. 485–490.
- [6] Jemielniak K.: Obróbka skrawaniem. Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, 2004.

[7] Kuttkat B.: Trockenbearbeitung senkt die Fertigungskosten. *Maschinenmarkt* No. 36/2001, pp. 68–73.

[8] Landgraf G.: Dry goods. *Cutting Tool Engineering* No. 1/2004, pp.44–48.

[9] Liao Y.S., Lin H.M.: Mechanism of minimum quantity lubrication in high-speed milling of hardened steel. *Int. J. Adv. Manuf. Technol.* No. 47/2007, pp. 1660–1666.

[10] Oakham M.: Tails you win. *Metalwork. Prod.* No. 11/2000, pp.67–70.

[11] Oczko K.E.: Postęp w obróbce skrawaniem II. Obróbka na sucho i ze zminimalizowanym smarowaniem. *Mechanik* nr 5–6/1998, ss. 307–318.

[12] Oczko K.E., Lubimow W.: Struktura geometryczna powierzchni. Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, 2003.

[13] Weinert K., Inasaki I., Sutherland J.W., Wakabayashi T.: Dry machining and minimum quantity lubrication. *Ann. CIRP* No. 53/2004, pp. 511–537. ■